

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ

Здійснено аналіз факторів соціальної стратифікації сучасного українського суспільства; розкрито чинники, які зумовлюють виникнення соціального конфлікту та впливають на способи його вирішення.

Ключові слова: *деструктивність, конструктивність, конфлікт, маніпуляція, свобода, соціальна стратифікація, суспільна свідомість.*

Постановка проблеми. Суспільство живе і розвивається за своїми законами. У ньому, як і в будь-якій соціальній системі, виникають конфлікти. Проте безконфліктна модель суспільства, яка існувала ще з часів СРСР, відображена у суспільній свідомості. Саме тому конфлікт породжує страх (конфліктофобію), стереотипність, що перешкоджає конструктивному його регулюванню та вирішенню соціальних проблем у контексті національної і регіональної безпеки.

Домінування в суспільній свідомості негативного ставлення до конфлікту, отождолення його з насильством й агресією дозволяє пояснити природу соціальних конфліктів психологічними факторами. А саме – взаємною подразливістю та збудливістю, неприйнятністю емоційного стану іншої людини, емоційною тупістю чи, навпаки, підвищеною вразливістю, зневажливістю, презирством, що підкреслено демонструється у спілкуванні. В основі цих факторів лежить наявність нерівномірності у суспільстві, яка породжує стабільну психологічну незадоволеність його членів. Така емоціональна тривожність, роздратованість періодично переростає в протиборство суб'єктів суспільних відносин. Це дає можливість стверджувати, що соціальний конфлікт нерозривно пов'язаний з поняттям соціальної стратифікації.

Мета статті – науково обґрунтувати сутність соціальної стратифікації, її роль і місце у конфлікті, виявити психологічні чинники соціального конфлікту та з'ясувати умови його перетворення у конструктивну взаємодію.

Стан дослідження. Конфлікт як соціальне явище вперше сформульований і визначений в роботах А. Сміта. Вчений висунув ідеї про те, що в основі конфлікту лежить поділ суспільства на класи та економічна боротьба, які є рушійною силою суспільства.

Л. Козер характеризує соціальний конфлікт як «боротьбу за цінності й претензії на певний статус, владу, ресурси; боротьбу, в якій метою супротивників є нейтралізація, досягнення конкретного резуль-

тату» [7, с. 24]. Соціолог стверджує, що конфлікти – це «продукт внутрішнього життя суспільства, існуючого в ньому порядку речей, самих відносин між окремими індивідами та групами» [7, с. 31]. На його думку соціальна нерівність призводить до психологічного незадоволення його членів і породжує напруженість у відносинах між індивідами і групами (емоційно-психологічний розлад).

На думку Е. Фрома, конфлікт призводить до деперсоналізації особистості, породжує не тільки неврози, але й різні соціальні хвороби, спричиняє формування хворого суспільства. Виявами цього процесу є такі соціальні хвороби, як садизм, мазохізм, авторитаризм і автоматичний конформізм [12].

На погляд А. Аклаєва, конфлікт – це «прояв соціальної взаємодії, яка протікає у формі протиборства особистостей чи суспільних сил, поглядів» [1, с. 38]. Підтвердження такої думки знаходимо у працях А. Здравомислова, який розглядає конфлікт як форму стосунків між потенційними чи актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких зумовлена протилежними цінностями, нормами, інтересами і потребами [6].

Представники соціально-психологічної парадигми конфлікту (К. Райт, К. Лоренц) стверджують, що типові риси сучасного урбанізованого суспільства призводять до виникнення напруженості у її членів. Така напруга досить швидко зростає і потребує вивільнення негативної енергії, що може стати передумовою виникнення соціального конфлікту з яскраво вираженими наслідками [10].

Інший погляд на природу конфлікту знаходимо в працях Арістотеля, Гоббса, Гегеля, М. Вебера, Р. Дарендорфа, які розглядають конфлікт не як відхилення від норми, а як норму соціальних відносин, нормальний стан суспільства. Згідно з їхніми уявленнями, конфлікт межує з поняттям соціального порядку, який лише має риси перемир'я, що є наслідком перемоги однієї зі сторін. Суспільство складається з конкретних груп і конкретних індивідів, що діють незалежним шляхом, а соціальний порядок відображає свідомий результат захисту владної влади окремою групою, яка встановлює контроль над розподілом.

Р. Дарендорф виступив із роз'ясненням нової теорії соціального конфлікту, яка отримала назву «конфліктна модель суспільства». Автор цієї моделі хотів зважити на значення нерівності соціальних позицій, які займає людина стосовно розподілу влади, адже саме тут простежується відмінність її інтересів і цілей, які здатні викликати нерозуміння, антагонізм, як наслідок – структурні зміни самого суспільства. Р. Дарендорф розглядав конфлікт як неминучу складову соціальної структури, оскільки суспільство без владних відносин не може існувати, а відмінності в соціальних статусах породжують протиборство, результатом якого є зміна соціальної структури суспільства [5].

Це дає можливість стверджувати, що сутність соціального конфлікту співвідноситься з поняттям соціальної стратифікації, перші ідеї про яку простежуються у Платона (виділяє три класи: філософи, стражі, землероби і ремісники) і Арістотеля (також виділяє три класи: дуже заможні, вкрай незаможні, середній шар). Остаточні ідеї теорії соціальної стратифікації сформувалися в кінці XVIII ст. завдяки появі методу соціологічного аналізу.

Виклад основних положень. Щоб визначити роль і місце соціальної стратифікації у конфлікті, необхідно з'ясувати її сутність.

Соціальна стратифікація – це, по-перше, соціальна диференціація і структурування нерівності між різними соціальними верствами та групами населення на основі різних критеріїв (соціальний престиж, самоідентифікація, професія, освіта, рівень і джерело доходів та ін); по-друге, ієрархічно організована структура соціальної нерівності, яка існує в будь-якому суспільстві; по-третє, соціальна відмінність, яка стає стратифікацією тоді, коли люди ієрархічно розташовані в деякому вимірі нерівності; по-четверте, сукупність розташованих у вертикальному порядку соціальних верств «бідні-багаті».

Як бачимо, істотними ознаками соціальної стратифікації є поняття «соціальна нерівність», «ієрархія», «системна організація», «вертикальна структура». Соціальна стратифікація вказує на соціальну нерівність у суспільстві, розподіл соціальних верств за рівнем доходів і способу життя, за наявності або відсутності привілеїв.

Першим намагався пояснити природу соціальної стратифікації М. Вебер. Він бачив причину соціального розшарування в поділі тих, хто володіє і управляє засобами виробництва, і тих, хто продає свою працю. Ці два класи (буржуазія і пролетаріат) мають різні інтереси і протистоять один одному, антагоністичні відносини між ними побудовані на експлуатації. Згодом ця теорія неабияк вплинула на вивчення соціальної структури радянського суспільства – прагнення до загальної рівності, тобто безкласового суспільства. Однак насправді рівність була формальною, позаяк у радянському суспільстві існували різні соціальні групи (номенклатура, робітники, інтелігенція та ін.) [3].

М. Вебер запропонував багатовимірний підхід, виділивши три виміри для характеристики класів: клас (економічне становище), статус (престиж) і партія (влада). Саме ці взаємопов'язані (через дохід, професію, освіту тощо) фактори лежать, як стверджує вчений, в основі стратифікації суспільства і можуть бути основою для виникнення конфлікту [3].

У сучасній психології питання про існування і значення соціальної нерівності, а, отже, і соціальної стратифікації посідає центральне місце. З одного боку, стратифікація існує через свою універсальність і

необхідність, адже суспільство не може обійтися без розшарування, оскільки і соціальний порядок, і інтеграція. Система стратифікації дозволяє визначити та охарактеризувати всі статуси, що утворюють соціальну структуру, виробляє в індивіда стимули для виконання обов'язків, що асоціюються з їх становищем.

З іншого боку, розшарування суспільства є тому, що це вигідно індивідам або групам, що володіють владою над іншими групами. Тому конфлікт – поширена характеристика людського життя. І всім людям властива конфліктність через антагоністичність їх інтересів.

Ми зважатимемо на визначення, що конфлікт – це таке відношення між суб'єктами соціальної взаємодії, яке характеризується їх протидією на основі протилежно спрямованих мотивів (потреб, переконань, цілей, ідеалів, цінностей) або суджень. У конфлікті такі психологічні процеси, як сприймання, мислення, емоції, децю викривлені. Зокрема, сприйняття подій в умовах конфлікту спотворене, бо в людини виникає ілюзія власного благородства, схильність пишатися своїми справами. Послаблюється раціональне мислення, що призводить до виникнення психологічного феномена – «диявольський образ ворога», який характеризується примітивністю і стереотипністю. За таких обставин власна поведінка сприймається як правильна й адекватна, а образ супротивника – неправильний, загрозовий і не заслуговує співчуття.

Визначаючи необхідні й достатні умови виникнення конфліктів – наявність у суб'єктів соціальної взаємодії протилежно спрямованих мотивів, а також стан протидії між ними – зауважимо, що стан протидії може мати позитивний характер, оскільки стимулює розвиток системи, в якій він виник. Але не треба забувати, що неконтрольований конфлікт може мати деструктивні наслідки і призвести до знищення його суб'єктів. Чи стане соціальний конфлікт засобом стабілізації групових відносин і узгодження протилежних вимог сторін або він виявиться соціальним вибухом, – відповідь на це питання залежить від характеру соціальної структури, в умовах якої розвивається конфлікт.

Доволі відверто пояснює причини соціального вибуху О. Агеєв: «Парадокс, але й факт: від «соціального вибуху» країну надійно рятує безлад, що панує у ній, або, цивілізовано висловлюючись, соціально-економічна й політична нестабільність, яку всі наперебій проклинають. А також загальна – зверху донизу – корупція. Бардак – найкращі ліки від революції» [10, с. 132]. О. Агеєв, продовжуючи думку Р. Дарендорфа, пояснює, що в період нестабільності з'являються нові шанси соціального просування: «Раніше було зрозуміло: еліта замкнута, і шлях до неї тільки один – через партійно-комсомольсько-радянсько-гебешну лінію. А сьогодні до еліти можна потрапити десятками різних

шляхів, вона принципово незамкнута й нестабільна: «з грязі в князі» вскочити так само легко, як з «князів» назад «у грязі» [10, с. 146]. Тому соціальний «вибух» можливий, коли нестабільність завершиться й суспільство жорстко структурується.

Ядром (центром) конфліктного потенціалу в Україні є: незадоволеність умовами життя, недовіра до влади, залучення до легітимних форм громадського життя й відчуття неможливості впливати на політичні рішення. Саме тому можна стверджувати, що визначення «соціального конфлікту» Л. Козера найбільш відповідає тому, що відбувається в Україні, ніж більш сучасні тлумачення такого явища.

Соціально-психологічною основою, на якій виникають і розвиваються конфлікти в Україні, є зіткнення протилежних сторін і використання політичної влади, завоювання права впливати або приймати рішення щодо розподілу влади і майна в державі. Особливість такого конфлікту в тому, що він безпосередньо стосується інтересів великих соціальних груп, класів і держави в цілому. Складність його в тому, як уже зазначалось, що виявляються він у наслідках, тобто після того, як конфлікт буде завершений. Звичайно, конфлікти не завжди мають негативний характер. До позитивних його функцій можна віднести: інформаційно-комунікативний характер і зняття напруженості, стимулювання поведінки, діяльності та переоцінки цінностей; до негативних – загроза розколу держави; негативні зміни у відносинах представників влади; несприятливі демографічні процеси. Проте всі конфлікти можуть бути вирішені такими способами: компромісом, консенсусом, переговорами, революцією, державним переворотом, згодою конфліктуючих сторін перед зовнішньою загрозою, іноземною інтервенцією.

Головне завдання під час виникнення конфлікту – не допустити його збільшення або звести до мінімуму негативні наслідки. Для того, щоб керувати конфліктом, потрібно враховувати етапи його формування та розвитку. Наприклад, зародження конфлікту між опозиційними сторонами – наявність конкуренції, незбігання позицій. Це так званий етап виникнення конфлікту. Тут необхідно визначити основні причини напруження і вивести приховані латентні конфлікти у відкриту форму. Такий аналіз може сприяти локалізації розбіжності, і введення його в межі, які дозволяють контролювати розвиток усіх подій. Ефективність дій влади (на цьому етапі розвитку конфлікту) визначається законними методами забезпечення зниження напруженості між конкуруючими сторонами. Результат таких дій полягає в тому, що вони сприяють примиренню, встановленню норм і правил взаємодії, організації діалогу, відкритого інформування громадськості про позиції сторін, локалізації соціально-психологічного збудження, тобто призводять до зниження рівня конфліктності та її поширення.

Етап завершення конфлікту є найскладнішим процесом, бо від нього залежить новий розподіл сил у державі. Тут можуть бути тільки два варіанти завершення конфлікту: примирення (мирне вирішення конфлікту або примирення з використанням сили) або невирішеність конфлікту (непримирення).

Зауважимо, що розв'язання всіх видів конфліктів передбачає спільну активність суперників. Цей процес не можна трактувати як одностороннє нав'язування волі сильнішого партнера слабшому. Всупереч міркувань здорового глузду вирішальний внесок у завершення конфлікту вносить не тільки той, хто, ймовірно, залишиться у вигазі, але і той, чий програш уже вирішений. Доречними будуть тут слова Г. Калахана: «війну нав'язує переможець, але світ настає завдяки зусиллям потерпілої сторони. Отже, щоб зрозуміти мотиви укладення миру, треба взяти до уваги точку зору переможеного: війна триває до тих пір, поки останній не піде на мирову» [4, с. 86]. Іншими словами, невід'ємним елементом перемоги виявляється готовність однієї зі сторін поступитися. Недвозначне визнання своєї поразки слугує в цьому випадку доказом справжньої сили. Що жорсткіше окреслений предмет суперечки, то очевидніші ознаки, що знаменують перемогу, тим більше шансів, що конфлікт буде локалізовано в часі і просторі.

Складна політична та соціально-психологічна ситуація в Україні не тільки визначає суть конфлікту і форми його вияву, але й впливає на сприйняття його населенням. У нашій державі немає конституційних основ і правових норм вирішення конфліктів. Для вирішення проблем дуже часто використовують метод апеляції до населення, заклики до масових акцій, які дають змогу впливати на свідомість людей.

Основна мета такого впливу полягає в тому, щоб допомогти людям прийняти правильне рішення, усвідомити справжню причину непорозуміння (конфлікту). Йдеться про суспільну свідомість – сукупність ідей, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, у яких відображається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин. Вона охоплює декілька рівнів. Перший рівень свідомості – базовий, який охоплює задоволення основних потреб людей і визначається загальними психологічними властивостями людини, виникає тоді, коли індивід відчуває потребу в якомусь об'єкті, необхідному для його життєдіяльності та розвитку.

Другий рівень свідомості охоплює ту сферу, яка є результатом тривалого культурно-історичного розвитку, суть якої становлять вироблені попередніми поколіннями форми колективного відображення дійсності. За врегулювання конфлікту потрібно пам'ятати, що саме цей рівень свідомості дуже погано, а, іноді, й зовсім не піддається цілеспрямованому, спеціально організованому впливу.

Третій рівень свідомості пов'язаний з тими процесами і станами, які сприймаються як буденні і відображають актуальні події сьогоденного дня. Вони нетривалі, мінливі і найбільшою мірою піддаються корекції, хоча і з різним, не завжди очікуваним, результатом.

Щоб упорядкувати конфліктні відносини між категоріями людей, які різняться багатьма аспектами, необхідно зважити на таку закономірність: змінити два перші рівні свідомості практично неможливо і тільки можна змінити свідомість на третьому рівні. Ось чому в більшості випадків компроміс за вирішення конфлікту має короткотривалий характер і не приносить позитивні результати, бо керівники не враховують рівні свідомості, в них відсутній досвід цивілізованого і легітимного управління конфліктами.

Е. Фромм із цього приводу зазначав: «Вплив будь-якої ідеї залежить від того, наскільки вона відповідає психології людей, яким вона спрямована. Ідеї можуть стати могутньою силою лише тоді, коли відповідають специфічним потребам людей. Відчужуючи свою свободу тиранії і диктатурі в обмін на ілюзію безпеки, порядку і сили, людина перетворюється в автомат, яким користується будь-який диктатор» [11, с. 243]. Учений, зважаючи на свободу вибору, стверджував, що людина не вільна у виборі ідеалу, але вільна у виборі між різними ідеалами, і єдиним критерієм реалізації свободи є активна участь індивіда у визначенні своєї власної долі і долі суспільства. Саме тому вплив на громадськість має психологічний зміст.

Якщо говорити про свободу цілого суспільства, то не може бути й мови про ствердження факту її існування, це ілюзія. Проте людина не може обійтися без неї, вона весь час відчуває владу над собою, «людське життя за природою повинно бути чомусь або комусь присвячено» [2]. Х. Ортега-і-Гассет розглядав державу як план дій, програму співпраці, волю до спільної діяльності: «завдяки правильній організації влади, групи людей з'єднуються силою спільної мети, спільного завдання» [9, с. 470].

Отже, людина не може існувати одна, вона не вільна, а повинна входити в групу, яка завжди об'єднана, організована в щось ціле і віддана під владне розпорядження з чийогось боку (в нашому розумінні – з боку влади), яке і визначатиме орієнтири і цінності. Саме визначати орієнтири, а не нав'язувати помилкові, випадкові, другорядні ідеали, що дає змогу видавати бажане за дійсне, а в кінцевому результаті призведе до неперспективності дій, необґрунтованості, неспроможності.

У більшості людей є реальне прагнення залежати від когось, шукати собі авторитет. Це людська особливість, яка є у всіх країнах і державах. Для більшості людей немає необхідності бути вільною. І в

цьому немає нічого трагічного, поганого. Ми завжди наділяємо людей і позитивними, і деякими негативними рисами характеру, визначаємо властиві їм комплекси і не говоримо, що ці риси або комплекси у когось кращі, а у когось гірші. Ми прагнемо прийняти людину цілісно. І не визначаємо, погано це чи ні. Те ж саме можемо стверджувати і про суспільство: його прагнення залежати від когось не повинно засуджуватися, а повинно сприйматися як об'єктивна реальність.

Звичайно, громадськості необхідно більшою чи меншою мірою відчутти на собі маніпулятивні впливи авторитетних структур, але цей авторитет повинен стосуватися не тільки розуму, а й серця. Структурні компоненти влади повинні володіти маніпулятивними, популістськими і демагогічними способами впливу. Прикладом такого популістського впливу може бути врегулювання конфлікту (масових страйків) у зв'язку з виплатою заощаджень в Україні. Такий крок влади – повернення грошей невеликій кількості населення – виконав важливу символічну роль: показав небайдужість конкретної влади до потреб людей.

Влада, впливаючи на громадськість, має забезпечити функціонування подальших функцій врегулювання конфлікту. По-перше, створення турботи, опіки громадянам, базового комфорту – фізіологічного і психологічного; по-друге, наведення порядку; по-третє, створення і здійснення сенсу, мети колективного та індивідуального існування. Саме третя функція – створення мети, ідеалу, яка дає (пропонує) влада – є тим, без чого люди не можуть нормально існувати. Якщо ж вона не буде забезпечена, то суспільство може потонути у стані аномії, а сама влада втратити популярність.

Наскільки виявлятимуть себе зазначені особливості влади, наскільки вони будуть усвідомленими і співвіднесені з моральними цінностями, настільки й буде видно результат вирішення конфлікту. Особистість, яка очолює владу, повинна бути далекоглядною, бачити перспективу будь-яких дій, а найголовніше, бачити під тим кутом, які всі інші не бачать, саме тоді можна говорити про конструктивний напрям до певної мети. Картина світу потенційного або реального лідера повинна бути більш складною, ніж у середньої особистості, сутність і структура уявлень про реальність ситуації повинна бути більш витонченою, ніж у типового представника соціуму, бо його вплив утратить силу і конфлікт і не буде вирішено.

Висновки. Соціальні конфлікти – одна з поширених форм соціальних дій. Вони не можуть мати односторонні наслідки: тільки позитивні чи негативні, бо одночасно продукують і ті, й інші. Як форма соціальної взаємодії конфлікт є інструментом формування, стандартизації та підтримування соціальної структури.

Причиною соціальних конфліктів є явище соціальної стратифікації, в основі якої є нерівність, тобто нерівномірний розподіл прав і привілеїв, відповідальності і обов'язків, влади і впливу. Стратифікація призводить до відсутності згоди між людьми, наявності протиріч між протиборчими сторонами (несумісність потреб, інтересів, цілей). Як результат – досягнення цілей одного перешкоджає досягненню цілей іншим. Звичайно, якщо б ми жили в ідеальному світі, то наші потреби завжди б задовольнялися, а конфліктів не було. Але в такому випадку зупинився б і розвиток суспільства, адже основа життя – протиріччя, що породжують конфлікти. Тому можемо стверджувати, що проблема конфлікту вічна, бо не можна створити таку державну систему, в якій би всі потреби задовольнялися.

1. Аклаев А. Этнополитическая конфликтология / А. Аклаев. – М.: Дело, 2005. – 472 с.
2. Ануфрієва Н.М. Психологія конфлікту: навч. посібник / Н.М. Ануфрієва. – К.: Інститут післядипломної освіти КНУ, 2005. – 101 с.
3. Вебер М. Идея социализма / М. Вебер // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1999. – № 3. – С. 23–31.
4. Глухова А.В. Типология политических конфликтов / А.В. Глухова. – Воронеж, 1997. – 152 с.
5. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социологические исследования; пер. В. Степаненковой. – 1994. – № 5. – С. 142–147.
6. Здравомыслов А. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве / А. Здравомыслов. – 2-е изд. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 286 с.
7. Козер Л. Функции социального конфликта / Л. Козер; пер. с англ. – М.: Идея-Пресс; Дом интеллектуальной книги, 2000. – 208 с.
8. Ложкін Г.В. Психологія конфлікту: Теорія і сучасна практика: навч. посібник / Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель. – К.: Професіонал, 2006. – 416 с.
9. Ортега-и-Гассет Х. Идеи и верования / Х. Ортега-и-Гассет // Эстетика. Философия культуры. – М.: Искусство, 1991. – С. 462–492.
10. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
11. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – 272 с.
12. Фромм Э. Человек для самого себя / Э. Фромм // Фромм Э. Психологический анализ и этика. – М.: Республика, 1993. – С. 17–190.

Билозерская С.И. Социальная стратификация как предпосылка возникновения конфликта

Осуществлен анализ факторов социальной стратификации современного украинского общества; раскрыты факторы, обуславливающие возникновение социального конфликта и влияющие на способы его решения.

Ключевые слова: *деструктивность, конструктивность, конфликт, манипуляция, свобода, социальная стратификация, общественное сознание.*

Bilozerska S.I. Social stratification as precondition of a conflict

The article analyzes the factors of a social stratification in the contemporary Ukrainian society, reveals the causes which determine the emerging of a social conflict and affect the ways to resolve it.

Key words: *destructiveness, constructiveness, conflict, manipulation, freedom, social stratification, social consciousness.*

УДК 372.893; 351.746

І.В. Ващенко

ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У СУЧАСНОМУ РОЗУМІННІ

Проаналізовано поняття національної безпеки крізь призму сьогочасного трактування.

Ключові слова: *феномен, національна безпека країни, сучасне трактування, безпека особистості.*

Постановка проблеми. У сучасну епоху проблема забезпечення національної безпеки викликає серйозну стурбованість суспільних і державних діячів, учених і пересічних громадян країни. Вона знаходиться у центрі уваги Президента, Уряду, вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ країни. Це зумовлено і традиційними загрозами – війни, політична нестабільність, природні катаклізми, і появою на рубежі ХХ–ХХІ століть великої кількості якісно нових загроз національній безпеці, безпосередньо пов'язаних із життєдіяльністю країни і населення. Зокрема, розпад Радянського Союзу, зміна співвідношення воєнно-політичних сил у світі та на Європейському континенті, глобальна зміна клімату, перехід США і НАТО до актів відкритої агресії (наприклад, Югославії, Афганістану, Іраку), пряма загроза міжнародного тероризму та екстремізму, зміна демографічної ситуації, збільшення кількості екологічних і техногенних катастроф і соціальних конфліктів тощо. Все це, своєю чергою, зумовлює необхідність пошуку нової парадигми безпеки в інтересах виживання і окремих людських спільнот, і всього людства. Процеси глобалізації посилили взаємозалежність природи і суспільства, людини і суспільства, відтак – наукового осмислення, всебічного аналізу та розвитку теоретичних поглядів, здатних адекватно відображувати у наукових категоріях уявлення про сучасні процеси, від яких залежить національна безпека країни.